

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Мураховська І. В. Корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	243
М'яснікова Г.В. Науково-методичне підґрунтя використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня.....	247
Нікітіна О.Є. Педагогічна корекція для подолання тривожності у дітей із заїканням.....	254
Ніханкіна О.В. Використання прийомів візуальної підтримки у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	259
Окорокова Т.Р. Морально-збагачені виховні ситуації, як засіб соціальної реабілітації учнів з інтелектуальною недостатністю.....	264
Переверзєва І. Г. Формування мотиваційної готовності до навчання дітей із ЗПР.....	270
Петренко Г.В. Методологія та перспективи використання проектної технології на уроках природничого циклу та в позаурочний час в учнів з порушеннями зору.....	278
Полежаса О.І. Виховна робота з дітьми з порушеннями зору у сучасних умовах (з досвіду роботи комунального закладу «Харківська спеціальна школа імені В.Г.Короленка» Харківської обласної ради).....	284
Примаченко О.А. Особливості фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	290
Пуляєва Д.О. Розвиток мовлення засобами альтернативної комунікації у дітей з розладами аутичного спектру в процесі соціальної адаптації через реалізацію іноваційних реабілітаційних та корекційно-педагогічних технологій в системі спеціальної та інклюзивної освіти.....	294
Сердюченко Т.С. Арт-терапія, як засіб психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з психофізичними порушеннями.....	300
Серебряннікова Є.П. Методики та прийоми подолання дисграфії та дислексії у дітей молодшого шкільного віку.....	307
Сидоренко О.В. Особливості формування мовлення у дітей раннього віку з синдромом Дауна.....	311
Сидоровська І.А. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	315
Сороченко К.А. Формування мовлення дітей дошкільного віку зі зниженим слухом.....	320
Тарасюк А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.....	324
Тугай С.Ю. Ключові аспекти логопедичного обстеження молодших школярів з РАС.....	329
Туріщева Л.В. Корекція мислення учнів із затримкою психічного розвитку у процесі конструювання.....	334
Филипова П.С. До питання активізації мовлення у дітей з моторною алалією.....	338

університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. - 2016. - Вип. 31. - С. 191-197.

Тарасюк А.І.

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ СЕНСОРНОЮ АЛАЛІЄЮ

У статті розкриваються особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією. Розглядаються характерні риси їхнього імпресивного та експресивного мовлення у контексті порушення комунікативної функції. Визначається етапність корекційної роботи щодо подолання сенсорної алалії.

Ключові слова: діти дошкільного та молодшого шкільного віку, мовленнєвий розвиток, мовленнєві порушення, сенсорна алалія.

Постановка проблеми. Актуальною проблемою вітчизняної корекційної педагогіки є створення комплексної системи психолого-педагогічного супроводу дітей із тяжкими порушеннями мовлення, зокрема із алалією. Сенсорна алалія є однією з форм найскладнішої мовленнєвої патології, при якій мовленнєвий розвиток дитини є цілком своєрідним.

Гостро постає питання методичного забезпечення корекційно-розвивальної роботи при сенсорній алалії. Так, при наявності окремих розробок, що стосуються діагностики та корекції певних компонентів мовленнєвої діяльності цієї категорії дітей, цілісна система, спрямована на комплексне подолання названої патології, сформована ще недостатньо[5].

Аналіз досліджень і публікацій. Значний внесок у вивчення алалії зробили такі вчені, як Р. Белова-Давид, М. Богданов-Березовський, Л. Волкова, О. Захарова, Р. Коен, Р. Левіна, А. Лібман, О. Мастюкова, В. Орфінська, Є. Соботович, В. Тищенко, Н. Трауготт, М. Шеремет та інші.

Дослідники відзначають, що при алалії порушеними є всі сторони мовленнєвої діяльності, а саме, процеси формування, породження і сприймання мовлення [2].

Сенсорною алалією в логопедичній науці називають первинний недорозвиток імпресивного мовлення центрального органічного генезу в дітей із достатнім рівнем сформованості тонального слуху.

Мета статті – на підставі аналізу наукових джерел висвітлити особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.

Виклад матеріалу дослідження. Сенсорна алалія настає в результаті ураження гностичних полів слухової ділянки скроневої долі кори домінантної півкулі головного мозку.

Функції, які забезпечує ця ділянка кори головного мозку, є надзвичайно складними. Це розрізнення та розпізнавання фонем, що становить основу діяльності засвоєння мови на всіх її рівнях: фонетико-фонематичному, лексичному та граматичному, сприймання та розуміння мовлення (М. Шеремет, 2018).

Є. Соботович виділяє дві форми сенсорної алалії:

- з переважним порушенням сенсорного рівня слухового сприймання;
- з переважним порушенням перцептивного рівня слухового сприймання.

Обидві форми поєднує спільний симптом - грубе порушення імпресивного мовлення, в основі якого лежить несформованість центрального мозкового механізму мовно-слухового аналізатора.

В. Орфінська (1963), М. Жинкін (1972) виділяють окрему форму - семантичну алалію, при якій сприймання лексичних складників мовлення є відносно збереженим, але порушується розуміння фразового мовлення.

За даними О. Лурії, варто розмежовувати випадки, коли порушенням виявляється сприймання звуків, слів та складних мовленнєвих структур [2. с.326].

Л. Логвінова, Т. Лактюшина (2004) зазначають, що відмінними рисами сенсорної алалії є:

- 1) первинне недорозвинення імпресивного мовлення при відсутності глухоти і вираженого дефекту пізнавальної діяльності;

2) відсутність великого розриву при формуванні імпресивного та експресивного мовлення;

3) збереження у більшості випадків інтонаційно-ритмічної сторони мовлення;

4) наявність ехолалічного відтворення слів, або імітування щойно почутих слів чи невеличких фраз у відповідь на попередню репліку співрозмовника;

5) формування словника та фрази через стадію «контурів» слів, тобто наявність інтонаційно-ритмічної канви зі спрощеним звуковим складом;

6) швидка виснажливість нервової системи дитини при сприйманні мовлення, з «відчуженням» змісту знайомих слів [1].

Дослідження виявили, що однією з найважливіших особливостей у розвитку мовлення дітей із сенсорною алалією на початковому етапі є характерна відсутність гуління, лепету. Мовлення формується пізніше. У більшості дітей перші слова з'являються у 3-4, інколи у 5 років, суттєво відстає розвиток фразового мовлення. На початку мовленнєвого розвитку дітей з алалією активніше, ніж мовленнєві засоби спілкування, розвиваються не мовленнєві - міміка, жести. Вони є засобом компенсації мовленнєвого недорозвитку (Н. Савінова).

Діти віком від 3 до 5 років вступають в активний період розвитку мовлення. Молодший шкільний вік - найактивніший період, коли дитина ставить запитання дорослому і в неї з'являється наполегливе бажання отримати на них відповідь. Такі періоди у розвитку дітей із тяжким порушенням мовлення значно відрізняється від нормального онтогенезу. [4].

Внаслідок порушення слухової диференціації у дітей із сенсорною алалією не формуються акустико-гностичні процеси і фонематичне сприймання, порушено розрізнення фонем, спостерігаються недоліки фонематичного і морфемного аналізу складу слова. Дитина чує, але не розуміє звернене мовлення.

Б. Гриншпун, С. Шаховська (2002) вказують, що ступінь прояву порушень розуміння може залежати від ряду факторів:

а) від ситуації сприймання (хто говорить, загальний емоційний фон, наявність мотивації до сприймання, соматичний стан дитини, наявність у неї стомлення, фізичні ознаки середовища та ін.);

б) від складності сприймання мовних одиниць (побутовий або абстрактний словник, контекстне або відвернуте від ситуації мовлення, проста чи поширена фраза та ін.);

в) від наявності факторів, що підсилюють акустичне враження (зорове підкріплення, можливість бачити обличчя мовця, промовляння почутого);

г) від глибини мовного порушення.

У практичній логопедичній роботі з корекції мовлення в дітей із сенсорною алалією, по-перше, здійснюється активізація слухової уваги, слухового сприймання з опорою на найбільш збережені його форми - сприймання звуків природи, музики, шумів.

Наступним етапом є введення до занять контрастних та потужних за акустичними ознаками звуків (*a, y, p*). При цьому до кожного звука, що вводиться у сферу слухового сприймання дитини, варто дібрати яскравий образ. Наприклад: звук [a] - добираємо картинку автобуса та відповідну іграшку, щоб дитині було легше його запам'ятати й актуалізувати.

У міру формування слухової диференціації фонем проводять роботу з диференціації складів і слів та з розвитку власних вимовних навичок дітей.

Звуковимова формується з опорою на зорове, тактильне, вібраційне сприймання, що має компенсувати недоліки розпізнавання суттєвих ознак фонем на слух. Дитині пропонується назвати дібрані малюнки, уточнити значення слів, визначити перший звук у назвах малюнків, надалі визначити в якому місці стоїть певний звук. Потім скласти з розрізної азбуки та прочитати або повторити певний склад, пограти в гру «Відгадайте, який я малюнок заховав(ла)» та ін..

У процесі корекційної роботи слід зосередитися на формуванні спрямованості уваги дітей на граматичні одиниці мовлення, на тому, як вони впливають на зміну значення слова та речення в цілому. Для цього варто створювати ситуації, у яких граматичне оформлення слів виконує смислорозрізняльну функцію (Покажи де: прийшов у школу - прийшла у школу, машина їде - машини їздять, книжка – книжки, заєць - зайчик).

Практика роботи засвідчує, що дітям із сенсорною алалією складно взаємодіяти зі своїми однолітками. Через труднощі спілкування діти прагнуть відсторонитися, замикаються в собі, лише іноді звертаються до дорослих, соромляться їх та уникають будь-яких відносин. Це призводить до порушень комунікації, іноді дуже складної форми.

Безперечно, важливою умовою розвитку дитини з алалією є її спілкування з однолітками, які не мають порушень мовлення, адже у процесі комунікації вона не лише вчитиметься використовувати здобуті знання та навички у природних умовах, але й засвоюватиме нові, сприйняті від інших дітей.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Отже, сенсорна алалія належить до найскладніших порушень мовленнєвого розвитку. Подальше поглиблене вивчення особливостей мовленнєвого розвитку в дітей із сенсорною алалією дозволить забезпечити оптимізацію корекційно-розвивальної роботи, направленої на створення механізмів мовленнєвої діяльності, формування мовлення у дітей як засобу комунікації і розвитку психічної діяльності в цілому.

Список використаних джерел:

1. Логвінова Л.Л., Лактюшина Т.Л. Алалія: посіб. для студ. дефектолог.фак-ту по спеціальн. 7.010106 (спеціалізація «Логопед дошкільних та шкільних закладів»): Слов`янськ. 2004. 65.с.
2. Логопедія: підручник /За ред. М. К. Шеремет. Вид.5-те. Київ: Слово, 2018. 856 с.

3. Особливості розуміння і продукування мови дітьми з ЗНМ : веб-сайт. URL: https://studopedia.su/1_4204_osoblivosti-rozuminnya-i-produkuvannya-movi-ditmi-z-onr.html

4. Савінова Н.В. Особливості розвитку мовлення і мислення у дітей з вадами мовлення: веб-сайт. URL: http://seanewdim.com/uploads/3/4/5/1/34511564/savinova_n.v._the_problem_of_differentiation_in_a_correctional_work_with_children_with_severe_speech_disorders_a_theoretical_aspect.pdf

5. Тищенко В. В. Дослідження сенсорної алалії у психолого-педагогічному дискурсі: веб-сайт. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nchnpu_019_2014_26_49

Тугай С.Ю.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ЛОГОПЕДИЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З РАС

В статті розглядаються ключові аспекти та особливості проведення логопедичного обстеження молодших школярів з розладами аутичного спектру.

Ключові слова: логопедія, логопедичне обстеження, аутизм, розлад аутичного спектру.

Постановка проблеми. Важливою проблемою сучасної спеціальної освіти продовжує залишатися організація комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей із розладами аутичного спектру. Така ситуація, наразі, зумовлена постійним збільшенням діагностування цього порушення в дитячій популяції з одного боку, та розширенням можливостей щодо навчання та інтеграції таких дітей у суспільство, з іншого боку.

Аналіз досліджень і публікацій: Різні аспекти проблеми аутизму досліджувалися багатьма українськими науковцями, зокрема: Я. Багрій,